

نقدی بر درآمدی بر معنی‌شناسی زبان

جان لاینز، ترجمه کورش صفوی. تهران: انتشارات علمی، ۱۳۹۱.
چاپ نخست، ۵۴۱ صفحه.

مظفر امینی^۱

کتاب *درآمدی بر معنی‌شناسی زبان* از مجموعه کتاب‌های «نگین‌های زبان‌شناسی» است که به قلم دکتر کورش صفوی به فارسی برگردانده شده و در انتشارات علمی به چاپ رسیده است. چاپ اول این کتاب با شمارگانی ۲۰۰۰ نسخه‌ای و در قطع رقعی گالینگور در سال ۱۳۹۱ روانه بازار کتاب شد و مورد استقبال علاقمندان دانش زبان‌شناسی قرار گرفت. طرح جلد کتاب بسیار ساده و در عین حال زیباست و کتاب از چاپ و حروفچینی خوبی برخوردار است.

کتاب حاضر ترجمه‌ای از کتاب ۱۹۸۱ جان لاینز تحت عنوان *"Linguistic Semantics: An Introduction"* است که در شناسنامه کتاب به اشتباه *"Language and Linguistics: An Introduction"* معرفی شده است. در واقع نام یکی دیگر از آثار لاینز در شناسنامه کتاب آمده است که جای بسی تأمل دارد. کتاب لاینز شکلی خلاصه‌شده از کتاب دوجلدی «معنی‌شناسی» (۱۹۷۷) و در واقع ادامه کتاب «زبان، معنی و بافت» (۱۹۸۱) وی است که هیچ یک به فارسی برگردانده نشده است. البته دو کتاب اخیر در گروه‌های آموزشی زبان‌شناسی در ایران بسیار مورد استفاده قرار می‌گیرد. پیش از این کتاب، سه ترجمه دیگر از آثار لاینز موجود است: یکی «چامسکی» و دیگری «زبان و زبان‌شناسی» که هیچ‌کدام روح معنی‌شناسی لاینز را باز نمی‌نماید. کتاب سوم همین کتاب است که اول بار به وسیله حسین واله به فارسی برگردانده شد و کوروش صفوی دوباره آن را به فارسی ترجمه کرد. صفوی در بخش یادداشت مترجم با فروتنی همیشگی خود به ترجمه نخست این اثر سر تعظیم فرود می‌آورد. تلاش واله به عنوان مترجم اول و به لحاظ شیوه ترجمه قابل احترام است ولی از نظر اصطلاحات تخصصی معنی‌شناختی و ارائه مفاهیم دانش معنی‌شناسی هرگز با ترجمه کوروش صفوی قابل مقایسه نیست و شاید علت ترجمه مجدد این کتاب نیز همین باشد. مقابله این دو ترجمه می‌تواند

۱. کارشناسی ارشد زبان‌شناسی، دانشگاه سیستان و بلوچستان.

راهگشای بسیاری از سؤالات و ابهامات دانشجویان مترجمی و متخصصان عرصه ترجمه نیز باشد. همان‌طور که می‌بینید عنوان اصلی کتاب همان است که واله انتخاب کرده است یعنی «معناشناسی زبان‌شناختی» اما صفوی با ذکر دلایلی نام‌گذاری لاینز را مورد قبول نمی‌داند و به قول خودش به نویسنده خیانت کرده و عنوان درآمدی بر معنی‌شناسی زبان را برای ترجمه خود برگزیده و ترجیح داده است. از همین روی بهتر است که عنوان انگلیسی کتاب در پشت جلد درج گردد تا خواننده از عنوان اصلی کتاب آگاهی یابد.

صفوی در بخش یادداشت مترجم به نوشته‌های لاینز ایراد می‌گیرد؛ بدین صورت که لاینز می‌تواند صدها صفحه از کتابی را به توضیح مطلبی اختصاص دهد که هیچ ارتباطی به موضوع اصلی ندارند؛ مثلاً نوع گیومه‌ها، چگونگی استفاده از حروف ایتالیک، و غیره و غیره که می‌شود درباره هر نوشته تخصصی دیگری هم در هر زمینه‌ای مطرح کرد (نگاه کنید به صفحه «ت» از بخش پیش‌گفتار). این موضوع بسیاری از خوانندگان را نسبت به خواندن متن اصلی بی‌اشتیاق می‌کند؛ صفوی درواقع با این توضیح هم خواننده را به صبوری دعوت می‌کند و هم از این مشکل کتاب لاینز شانه خالی می‌کند. صفوی یکی از ارزش‌های این کتاب و همه‌خوان بودن آن را پایبند نبودن لاینز به نظریه‌ای خاص و مطالعه زبان ورای هر نظریه پرطمطراق و زودگذر می‌داند و از این باب اختلاف نظرهایش با نویسنده را در پانویس‌های متعددی آورده است.

کتاب از واژه نامه انگلیسی-فارسی و فارسی-انگلیسی جامع و کاملی برخوردار است و واژگان تخصصی و نام نویسندگان نیز به‌درستی در پانویس‌های متن کتاب آمده است. کتابنامه مطابق با اثر اصلی، شامل تمام منابعی است که در متن به آنها ارجاع شده و نیز مجموعه منابعی را در بر می‌گیرد که در بخش «پیشنهادهایی برای مطالعه بیشتر»، معرفی شده است. بخش پیشنهادهایی برای مطالعه بیشتر که از نویسنده اصلی است به‌وسیله صفوی به‌دقت ترجمه شده و برای درک بهتر کتاب حاضر از اهمیت خاصی برخوردار است. فهرست کتاب همچون سایر آثار صفوی با عدد و از فصل به زیرفصل تنظیم شده است که تقریباً برخلاف فهرست‌نویسی دیگران است. به‌عبارت‌دیگر ابتدا شماره فصل و بعد زیرفصل مورد نظر، قید شده است که البته روشی گویا است. همچنین نمایه‌ای که صفوی ارائه داده بسیار کاربردی است و تنها اصطلاحات کلیدی و نام‌ها را ذکر کرده است؛ زیرا پرداختن به واژه‌های غیرتخصصی صرفاً باعث طولانی شدن بی‌دلیل نمایه می‌شود. تنها ایراد صوری بخش نمایه، ذکر مدخل «معنی‌شناسی صوری» در ابتدای نمایه و برخلاف ترتیب الفبایی آن است.

صفوی به گفته خودش، همچون آثار دیگرش، خود را مقید به متن اصلی ننموده و صداقتش در

ترجمه در همین حد است که اگر نویسنده متن اصلی، مطالب‌اش را به زبان فارسی می‌نوشت، هر جمله را به شکلی بیان می‌کرد (نگاه کنید به صفحه «ت» از بخش یادداشت مترجم). بنابراین شاید با کمی اغماض بتوان گفت، صفوی به صورت دویپهلو اثر خود را نوعی تألیف‌ترجمه می‌داند تا صرفاً ترجمه، که البته ایرادی بر آن وارد نیست و به غنای کتاب به عنوان درس‌نامه‌ای دانشگاهی می‌افزاید. متأسفانه کتابی به این ارزشمندی و ترجمه‌ای به این اندازه تخصصی و روان، اشتباهات چاپی فراوانی دارد که شایسته چنین کتابی نیست. در زیر برخی از ایرادهای نگارشی و ویرایشی را ذکر می‌کنیم تا در صورت امکان در چاپ‌های بعدی این کتاب ارزنده، لحاظ شود:

ردیف	صورت ثبت‌شده	صورت پیشنهادی	شماره صفحه
۱	نسخه نهایی	نسخه نهایی	ز
۲	مجموعه‌ای مفاهیمی	مجموعه مفاهیمی	۳
۳	سراغ شان	سراغ‌شان	۴
۴	‘معنی‌شناسی زبان‌شناختی،	‘معنی‌شناسی زبان‌شناختی’	۴
۵	رابطه‌ای	رابطه‌ی/رابطه	۷
۶	واژه‌ها	واژه‌های	۹
۷	فصل	فعل	۱۰
۸	زیر فصل	زیرفصل	۱۱
۹	این است	این است که	۳۶
۱۰	بمانند	به مانند	۵۴ (پانویس)
۱۱	conceqot	Concept	۶۲
۱۲	خودواژه‌ها	خود واژه	۷۶ و ۸۲
۱۳	این امر، می‌شود	این امر، می‌شود	۸۵
۱۴	توضیح دادیم	توضیح دادیم	۸۸
۱۵	هنری، گاه	هنری، گاه	۹۹
۱۶	برخی نمونه	به عنوان نمونه	۱۱۷
۱۷	تمامی واحدی	تمامی واحدهای	۱۱۸ (پانویس)
۱۸	فرهنگ‌نگاری	فرهنگ‌نگاری	۱۴۸ و ۱۵۰
۱۹	فقط کافی	فقط کافی است	۱۸۴
۲۰	رابطه‌ی بود	رابطه‌ای بود	۱۸۸
۲۱	مورد	موارد	۱۸۹

ردیف	صورت ثبت‌شده	صورت پیشنهادی	شماره صفحه
۲۲	برخ	برخی	۲۳۶
۲۳	نخواهند دانست	نخواهند داشت	۲۴۱
۲۴	جان مریان	جان مهربان	۲۴۸
۲۵	درک درک	درک	۲۵۵ (پانویشت)
۲۶	محدودهایی	محدودیت‌هایی	۳۳۴
۲۷	میان‌شناختی‌ها	میان‌شناختی‌ها	۳۳۹
۲۸	بدون این معلوم باشد	بدون اینکه معلوم باشد	۳۵۳
۲۹	پیش از که	پیش از آنکه	۳۷۳
۳۰	فقط کافی	فقط کافی است	۳۷۵
۳۱	مفوم	مفهوم	۳۸۳
۳۲	poorand	poor and	۳۹۳
۳۳	کافی	کافی است	۴۲۴
۳۴	اشخاص قابل	اشخاص قابل	۴۲۵
۳۵	نیزارجاع	نیز ارجاع	۴۲۶
۳۶	شاخص میانی	شاخص بیانی	۴۳۳
۳۷	به جای دستوری شده باشد	به جای اینکه دستوری شده باشد	۴۴۲
۳۸	نسب	نسبت	۴۶۳
۳۹	پساکارتی	پساکارتی	۴۷۵
۴۰	برعلیه	علیه	۴۷۷

یکی دیگر از نکات نگارشی که در متن به‌چشم می‌خورد، شیوه اتصال ضمائر متصل به برخی کلمات است؛ نمونه‌هایی مانند «کلام‌ام»، «چاپ‌اش»، «سعی‌ام»، «سیاق‌اش»، «سراغ‌اش» و برخی دیگر از این موارد. نمی‌توان در نوشتار فارسی تمامی ضمائر متصل را به چنین شیوه‌ای به کلمات اضافه کرد و در برخی کلمات بهتر آن است که صورت رایج آن را یعنی بدون حرف «الف» به‌کار ببریم. به‌عنوان نمونه چرا ننویسیم «سراغش» به‌جای «سراغ‌اش». جدای از اینکه برخی از این صورت‌ها مثلاً «ام» با صورتی دیگر در نوشتار فارسی به‌طور مثال «ام» در ماضی نقلی-هم‌نویسه می‌شود.

تعریفی که لاینز در این کتاب از برخی اصطلاحات معنی‌شناختی ارائه می‌دهد، با تعاریف و اصطلاحاتی که صفوی در کتاب‌های معنی‌شناسی قبلی خود ارائه داده است تا اندازه‌ای متفاوت است.

درواقع کسی که از طریق آثار صفوی با معنی‌شناسی آشنا شده هنگام مطالعه کتاب حاضر سردرگم می‌شود. شاید به همین خاطر است که صفوی مرتباً متوسل به پانویست می‌شود. وی همچنین در برخی موارد که با گفته‌ها و نظرات نویسنده موافق نیست به ذکر پانویست‌هایی پرداخته است. بهتر است در مورد مفاهیم مورد نظر لاینز خواننده را با همین انسجام و نظم منطقی کتاب تنها بگذاریم و مرتباً با ذکر مطالب تاندازه‌ای متناقض، ذهن خواننده را مشوش نکنیم؛ چرا که پانویست‌های صفوی در اکثر کتاب‌های معنی‌شناسی وی در دسترس خوانندگان است. در واقع لاینز نیز متوجه مشکلات خوانندگان در درک کتاب بوده و به همین سبب در بخش کتاب‌هایی برای مطالعه بیشتر، کتاب‌هایی را برای فهم بهتر کتاب خود معرفی کرده است.

صفوی در برخی موارد مثال‌های انگلیسی را به فارسی برگردانده و سپس توضیحات خود را روی این مثال‌ها یا جملات ترجمه‌شده اعمال می‌دارد. همان‌طور که می‌دانیم در طی فرایند ترجمه، ساختار و منطق و مفهوم جملات متحول می‌شود و چه بسا با ترجمه مثال‌ها مفهوم و منظور مورد نظر لاینز کاملاً اشتباه برداشت شود. برخی از ایرادهایی که صفوی در پانویست‌ها ذکر کرده متأثر از همین ترجمه‌ها است. بنابراین بهتر آن است که همه مثال‌ها عیناً ذکر شود. در محدود مواردی هم صفوی مثال‌هایی را از خود ذکر کرده که در همین موارد نیز، ذکر مثال‌های انگلیسی توجیه بیشتری خواهد داشت.

معادل‌هایی که صفوی برای واژگان و اصطلاحات تخصصی لاینز به‌کار برده است بهترین معادل‌ها بوده و در واقع واژنامه کتاب یک فرهنگ معنی‌شناسی کامل است. تنها موردی که کمی نازیبا می‌نماید اصطلاح «الفاظ دلّالی» است که صفوی آن را معادلی برای «referring expressions» گرفته و البته درباره انتخاب این معادل توضیحاتی نیز در پانویست ذکر نموده است.

کتاب حاضر به‌عنوان درس‌نامه آموزشی مقطع ارشد و دکتری زبان‌شناسی پیشنهاد می‌شود و البته هم اکنون نیز به‌عنوان کتاب آموزشی برای درس معنی‌شناسی مقطع دکتری برخی دانشگاه‌ها معرفی می‌شود. کتاب برای دانشجویان مقطع دکتری زبان و ادبیات فارسی نیز مفید است با این توضیح که درک کامل کتاب به پیش‌زمینه‌ای از دانش معنی‌شناسی نیاز دارد.